

atch.

**КАПИЈА ПОМОРАВЉА У
ДУХОВНОЈ ИСТОРИЈИ
СРПСКОГ НАРОДА**

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ

2017

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

КАПИЈА ПОМОРАВЉА
У ДУХОВНОЈ ИСТОРИЈИ СРПСКОГ НАРОДА

УДРУЖЕЊЕ ЗА КУЛТУРУ И УМЕТНОСТ ЛОГОС СВОЈНОВО
ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КРУШЕВАЦ

За издавача

Ненад Соколовић
Ненад Васковић

Уредници

проф др Сузана Рајић
проф др Голуб Јашовић
др Иван Бецић
др Љубиша Васиљевић

Уређивачки одбор

проф др Сузана Рајић, претседник, др Момчило Исић, научни саветник, проф др Голуб Јашовић, др Иван Бецић, научни сарадник, др Радмила Зотовић, др Бојана Племић, научни сарадник, др Љубиша Васиљевић, др Ирена Цвијановић, научни сарадник, мр Небојша Ђокић, мр Есад Попара, Љуба Поповић, Ненад Соколовић, Оливера Думић, Драгић Илић, Ненад Васковић.

Стручни редактори

Оливера Думић
Никола Миловић

Адреса издавача

Историјски архив Крушевац, Мајке Југовића 6, 37000 Крушевац

ISBN 978-86-80836-05-8

Тираж: 100 примерака

Штампа: SaTClP doo, Врњачка Бања

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

**КАПИЈА ПОМОРАВЉА
У ДУХОВНОЈ ИСТОРИЈИ
СРПСКОГ НАРОДА**

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ

2017

THEMATIC COLLECTION OF PAPERS

**THE GATE OF POMORAVLJE
IN THE SPIRITUAL HISTORY
OF THE SERBIAN PEOPLE**

EDITORS

PhD Suzana Rajić, prof

PhD Golub Jašović, prof

PhD Ivan Becić

PhD Ljubiša Vasiljević

САДРЖАЈ

КАПИЈА ПОМОРАВЉА	7
П. Милојевић, Д. Милановић ТОПОГРАФИЈА ПРАИСТОРИЈСКИХ ЛОКАЛИТЕТА У РАЖАЊСКОЈ ОПШТИНИ	9
Р. Зотовић ЖИВОТ НА ПОДРУЧЈУ РАВНИ У ПЕРИОДУ РИМСКЕ ВЛАДАВИНЕ	19
Љ. Васиљевић ВОТИВНИ РЕЉЕФНИ СПОМЕНИЦИ ИЗ АНТИЧКЕ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА КРУШЕВАЦ	23
Н. Ђокић, Ј. Башић ЦРКВЕ БРВНАРЕ У БРЗАНУ И БАТОЧИНИ И ЦРКВА ПЛЕТАРА У БАГРДАНУ	27
Ђ. Петковић ГРОБНА МЕСТА ТЕМНИЋСКИХ КНЕЗОВА УЗ ЗНАМЕНИТЕ СВЕТИЊЕ	41
М. Поповић ПРЕГЛЕД ОСНОВНИХ ЗАКОНСКИХ НОРМИ О СРПСКОМ ПРАВОСУЂУ 1815-1838. И ПОКУШАЈА КОДИФИКАЦИЈЕ СУДСКОГ ПОСТУПКА 1828-1845.	51
Н. Ђокић, А. Костић Ђекић ЦРКВА СВЕТОГ АРХАНЂЕЛА ГАВРИЛА У ВЕЛИКОМ ШИЉЕГОВЦУ ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	59
Д. Илић ЗАПИСИ ИЗ БОГОСЛУЖБЕНИХ КЊИГА ЦРКВЕ СВЕТЕ ПЕТКЕ У МАЈДЕВУ	71
З. Стевановић ПОДИЗАЊЕ ЦРКАВА У МОРАВСКОМ СРЕЗУ У ПЕРИОДУ ОД ОСЛОБОЂЕЊА ОД ТУРАКА ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА	79
ЦРКВА ЛАЗАРИЦА	91
Д. Рашковић КРУШЕВАЧКИ КРАЈ У СВЕТЛУ НУМИЗМАТИЧКИХ НАЛАЗА ОД АНТИКЕ ДО СРЕДЊЕГ ВЕКА	93
О. Думић, Н. Ђокић КРУШЕВАЧКЕ ЦРКВЕ ЗА ВРЕМЕ ОСМАНСКЕ ВЛАДАВИНЕ	103
У. Шешум НАСЕЉАВАЊЕ КРУШЕВЦА 1832 – 1839	113
С. Рајић, Д. Леовац ПОМОРАВЉЕ И КРУШЕВАЦ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 19. И ПОЧЕТКОМ 20. ВЕКА	119
М. Поповић ПРИМИРИТЕЛНИ СУДОВИ КРУШЕВАЧКОГ ОКРУГА 1839. И СТАЊЕ СУДА ОКРУГА КРУШЕВАЧКОГ 1844. ГОДИНЕ	127
А. Илијевски СРЕДЊОВЕКОВНА БАШТИНА И САВРЕМЕНА АРХИТЕКТОНСКА ПРАКСА: ЦРКВА ЛАЗАРИЦА И РАЗВОЈ НАЦИОНАЛНОГ СТИЛА У СРБИЈИ	135
ТЕМНИЋКИ НАТПИС	155
Г. Јашовић МИКРОТОПОНИМИЈА СЕЛА СВОЈНОВА КОД ПАРАЂИНА	157
Ж. Андрејић О ЗЛАТНОМ ПРСТЕНУ ПЕЧАТЊАКУ ИЗ ЛЕПОСАВИЋА	165
М. Гавриловић КЊИЖНО БЛАГО ЦРКВЕ ПОКРОВА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ У ВРЕОЦИМА	169
Н. Бабић ВИЋЕНТИЈЕ РАКИЋ	175
М. Живковић БРАНКО РАДИЧЕВИЋ И БОЉЕВЦИ	179

THE CONTENT

THE GATE OF POMORAVLJE	7
P. Milojević, D. Milanović TOPOGRAPHY OF PREHISTORIC SITES IN RAŽANJ MUNICIPALITY	9
R. Zotović LIFE IN THE AREA RAVNO DURING THE PERIOD OF ROMAN RULE	19
Lj. Vasiljević VOTIVE RELIEF MONUMENTS OF ANCIENT ARCHAEOLOGICAL COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM KRUŠEVAC	23
N. Đokić, J. Bašić LES VIEILLE S EGLISES SERBES CONSTRUITES EN BOIS EN BRZAN, BATOČINA ET BAGRDAN	27
Đ. Petković BURIAL PLACE OF TEMNIC` S PRINCE WITH FAMOUS CHURCHES	41
M. Popović SUMMARY OF LEGAL STANDARDS ON SERBIAN JUDICIARY 1815-1838. AND TRIES OF JUDICIAL PROCEEDINGS` CODIFICATION 1828-1845.	51
N. Đokić, A. Kostić Đekić THE CHURCH OF THE HOLY ARCHANGEL GABRIEL IN VELIKI ŠILJEGOVAC UNTIL THE FIRST WORLD WAR	59
D. Ilić RECORDS FROM RELIGIOUS BOOKS IN CHURCH OF THE SVETA PETKA IN MAJDEVO	71
Z. Stevanović BUILDING CHURCHES IN THE MORAVIAN REGION IN THE PERIOD FROM THE LIBERATION FROM THE TURKS TO THE FIRST WORLD WAR	79
LAZARICA CHURCH	91
D. Rašković KRUŠEVAC IN THE LIGHT OF NUMISMATIC FINDS FROM ANTIQUITY TO THE MIDDLE AGES	93
O. Dumić, N. Đokić CHURCHES IN KRUŠEVAC DURING THE OTTOMAN RULE	103
U. Šešum SETTLING KRUŠEVAC 1832 – 1839	113
S. Rajić, D. Leovac MORAVA VALLEY AND KRUŠEVAC IN THE SECOND HALF OF THE 19th AND EARLY 20th CENTURIES	119
M. Popović COMMUNAL COURTS IN THE DISTRICT OF KRUŠEVAC IN 1839 AND THE STATE OF AFFAIRS IN DISSTRICT COURT OF KRUŠEVAC IN 1844	127
Al. Ilijevski MEDIEVAL HERITAGE AND CONTEMPORARY ARCHITECTURAL PRACTICE: THE LAZARICA CHURCH AND THE DEVELOPMENT OF NATIONAL STYLE IN SERBIA	135
TEMNIĆ VOTIVE	
G. Jašović MIKROTOPONYMY OF THE VILLAGE SVOJNOVO NEAR PARAĆIN	157
Ž. Andrejić ABOUT THE GOLDEN RING SEALER FROM LEPOSAVIC	165
M. Gavrilović LITERARY TREASURES OF THE CHURCH OF THE MOST HOLY THEOTOKOS VREOCI	169
N. Babić VIĆENTIJE RAKIĆ	175
M. Živković BRANKO RADICEVIC UND BOLJEVCI	179

КАПИЈА ПОМОРАВЉА

УРЕДНИЦИ

Др Иван Бециќ
Др Љубиша Васиљевиќ

Петар Милојевић,
Сокобања

Драган Милановић,
Археолошки институт, Београд

ТОПОГРАФИЈА ПРАИСТОРИЈСКИХ ЛОКАЛИТЕТА У РАЖАЊСКОЈ ОПШТИНИ

Апстракт: У раду су представљене топографске карактеристике праисторијских локалитета у општини Ражањ. У обзир су узета досадашња сазнања о локацијама и допуњена прелиминарним резултатима археолошке проспекције предузете током 2014. и 2015. године. Поред раније познатих налазишта, која су прецизно лоцирана, рад доноси и податке о положају неколико потпуно нових.

Кључне речи: археолошка проспекција, топографија праисторијских локалитета, општина Ражањ.

Увод

Општина Ражањ подразумева обла-ст благог побрђа смештеног између ма-сива Буковика (894 m н/в) на истоку и Посланских планина (491m н/в) на западу, док јужну границу чини Дреновачка, а северну Јовановачка река. На основне карактеристике у морфологији овог про-стора утичу Поморавље, побрђе и венац поменутих планина.

Највећи део области се одликује брежуљкастим рељефом који је густо испресецан бројним потоцима, тако да је појас око већине водотокова заштићен од честог плављења.¹ Педолошки покривач углавном чине смонице, у мањој мери и флувијални земљишни типови, што указује на повољан пољопривредни и сточарски потенцијал.² Од минералних сировина³ јавља се кварц у пределу Послонских планина, графит у пределу Горуновог потока, док се од руда срећу антимон и бакар у сливу реке Крћеве.⁴

Читава област представља значајан са-обарћајни чвор јер чини прелазно подручје између Балканске и Карпатске Србије, као и између Великог и Јужног поморавља, што јој

даје карактер важног транзитног подручја. Изузетна долинска комуникација дуж токова Јужне и Велике Мораве прекида се у уској Сталаћкој клисури између Мојсињских и Посланских планина, те је најбоља путна алтернатива Ражањски плато. Ова област на најкраћи могући начин заобилази Послонске планине тако да преко удолине Послонске реке комуницира са Јужним поморављем и Алексиначком котлином, преко Ражањске реке са ушћем две Мораве, док је преко удолине Јовановачке реке директно повезана са долином Велике Мораве и Парћинским пољем. Стога не чуди чињеница што је кроз читав историјски период област Ражња (*Mutatio Cametae*⁵) била незаобилазна деоница на траси најзначајнијих путних правца, почевши од времена римске доминације (*Via militaris*)⁶ преко турске владавине (Цариградски друм) па све до данашњег аутопута (Е-75).

Ражањска општина спада у групу археолошки слабо истражених области југо-

1 Марковић, 1952: 110

2 *Pedološka karta SR Srbije, Paraćin 2-4, 1976*

3 На територији општине нису вршена детаљна истраживања минералних сировина са аспекта билансирања резерви, па је приказ извршен на основу делимичних истраживања.

4 ОГК 1964 и 1974; *Tumač za OGK 1970 и 1980*

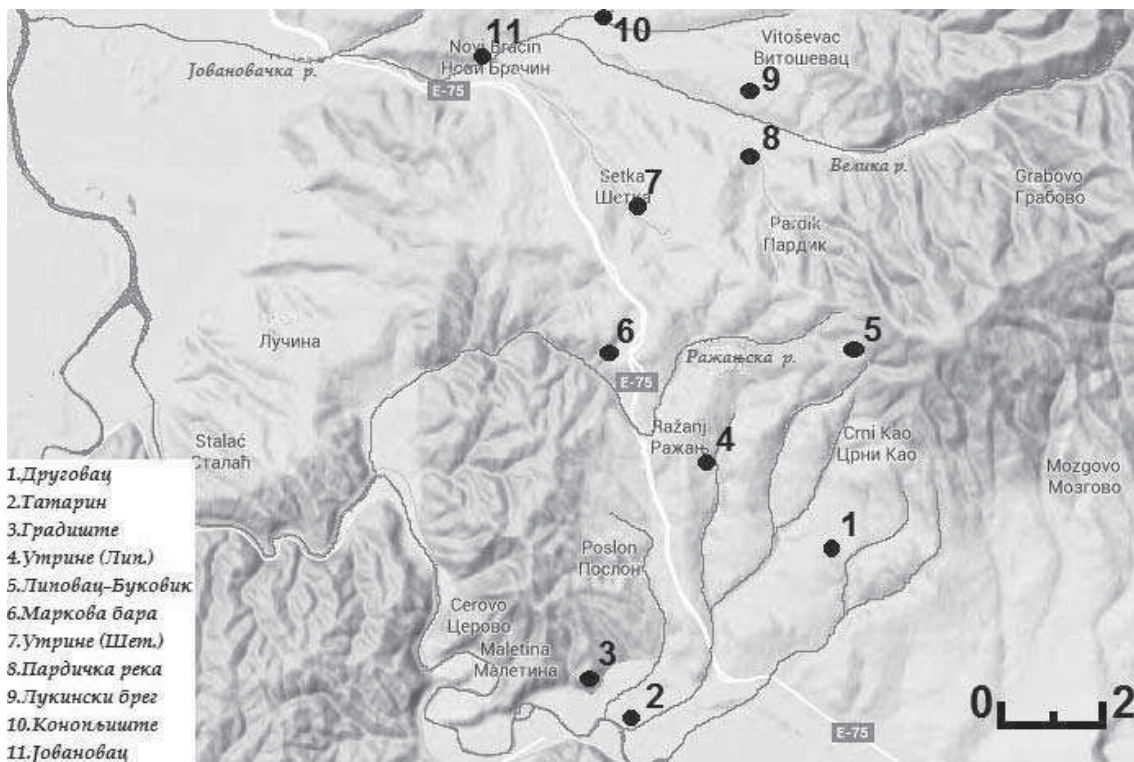
5 Мутацио Камете се према Појтингеровој табли налазио на месту које би одговарало положају данашњег Ражња (Петровић, 2007: 73).

6 Најважнији стратешко-трговачки путни правац античког Балкана, који је повезивао Београд и Цариград завршен је 33 или 34 год. н.е. На основу итинерара (*Itinerarium Hierosolymitanum, Itinerarium Antonini, Tabula Peutingeriana*) већина аутора сматра да је траса пута пролазила преко Ражањске преседлине, док је уз мање измене на истој деоници у време османске доминације пролазио и Цариградски друм (Miller, K. 1916; Јиричек, 1959; Петровић, 2007; Zirojević, 1970).

источне Србије. Досадашња истраживања су углавном везана за активности Народног музеја у Крушевцу, Археолошког института и Народног музеја у Београду. Током 2014. и 2015. године у оквиру пројекта *Археолошка проспекција Алексиначке општине* у организацији Археолошког института у Београду и Завичајног музеја у Алексинцу ближе су детерминисана од раније позната праисторијских налазишта и у Ражањској општини, а пронађен је и изванредан број нових локалитета до сада непознатих у стручној литератури (Сл. 1).

Топографија и налази праисторијских локалитета

Карта са локалитетима

Друговац (Црни Као) (2) среће се у археолошкој литератури још као Рујиште или Црнокалачка бара по називима села која се налази у близини. Прве податке о локалитету налазимо још 1936. год. у извештају Д. Марковића, који помиње површинске налазе (алатке и керамику) прикупљене са овог налазишта⁷. Локалитет је археолошки детерминисан тек након систематског рекогносцирања Археолошког института и

7 Марковић, 1936: 5.

нешто касније Народног музеја у Крушевцу (1958). Ова рекогносцирања су послужила као основа за каснија археолошка ископавања која је током 1959. и 1960. године паралелно обављао Народни музеј у Крушевцу⁸ и Народни музеј у Београду⁹, а 1967. године само Народни музеј у Београду¹⁰.

Потес Друговац (површине око 1,5 km², просечне н/в 270-80 m) представља за равњени плато у јужном подножју Буковика, тачније испод Црнокалачке косе (638 m н/в). Плато је са запада ограничен Рујишком реком изнад које се диже Рујишка коса (302 m н/в), а на истоку Сеоским потоком који протиче уз Дреновачко (349 m н/в) и Мало брдо (352 m н/в), док јужну границу чини благо узвишење Старог чукара (298 m н/в). Потес

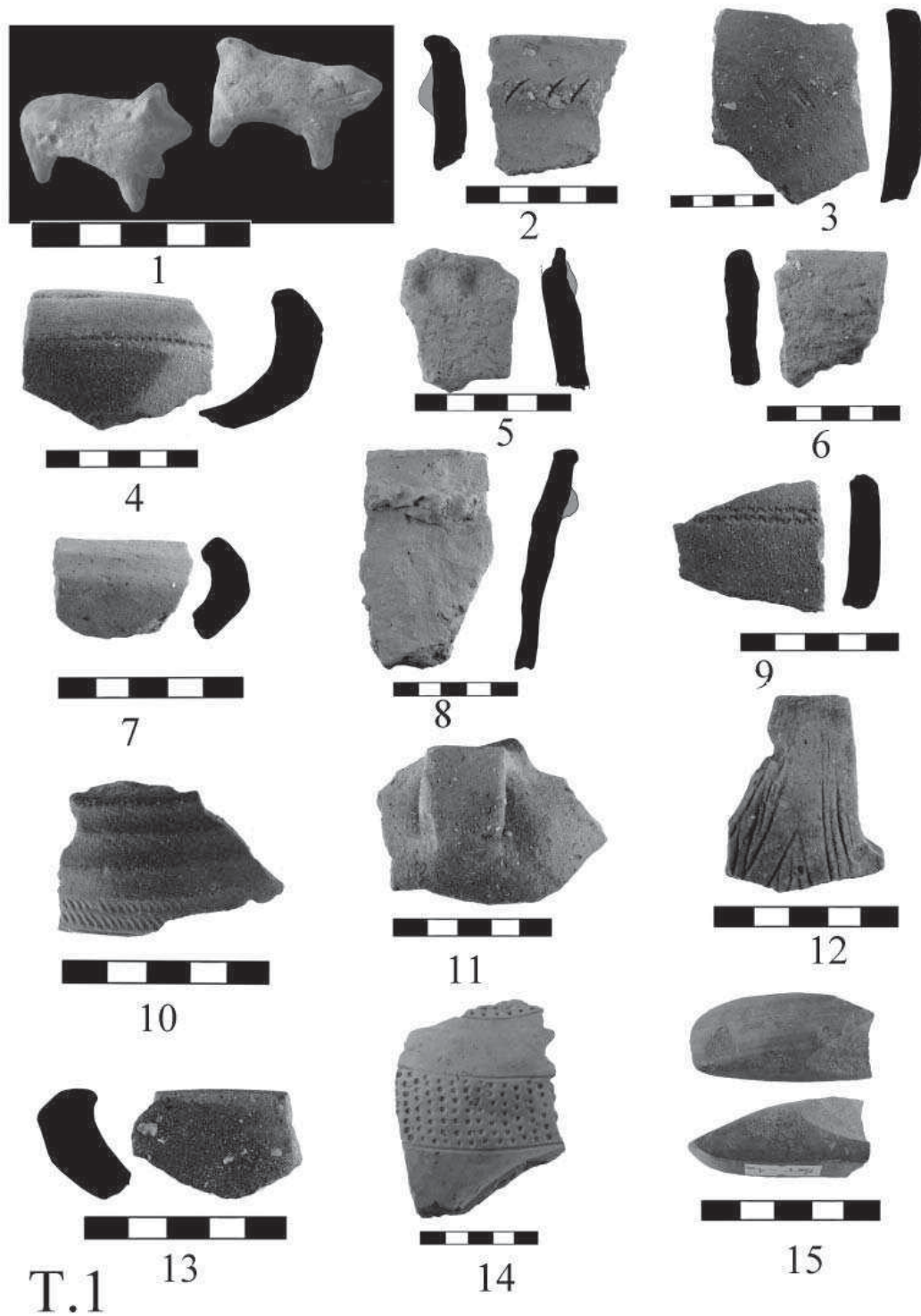
Друговац се издваја као специфична микрорегија слична мањој котлини. Област у којој се запажају површински налази заузима велику површину (око 40 ha), али највећа концентрација материјала је заступљена у зони потковичастог облика (око 10 ha) која прати контуре удолине два поточка извора

8 Tasić, Tomović 1960: 29-33.

9 Галовић, 1960: 24-29.

10 Tasić, Tomović 1969: 10.

Табла 1 – Друговац-Црни Као 1–4, Утрине-Липљан 5–6, Липовац-Буковик 7–10, Маркова бара-Мађере 11–13, Утрине-Шетка 14–15

(топ. Извор), који спајањем са другим речицама учествују у генези Дреновачког потока. Константован је материјал из средњег и

млађег неолита (Т.1, 1), бронзаног, старијег

(Т.1, 2–4) и млађег гвозденог доба¹¹, док су нешто северније од Извора пронађени фрагменти античке керамике праћени налазима римског новца¹².

Уколико потес Друговац посматрамо као ширу зону око насеља, а поточко извориште (Извор) као централни део на којем је према густини површинских налаза било само насеље, локална топографија и топономастика донекле омогућавају реконструкцију потенцијалних економских активности праисторијских заједница. На читавом подручју је заступљено земљиште погодно за пољопривредну производњу, тако да данас преовладава узгој житарица, док је повртарство знатно слабије заступљено и ограничено на узани простор уз речна корита. Виноградарство је распоростарањено на осунчаним падинама Црнокалачке косе око топонима Лојзе (2 km северно од потеса Извор). Топоним Слатина (1,3 km североисточно од потеса Извор) обележава косу југоисточно од села и у народној топономастици је обично синоним за заслањена земљишта која се користе за напасање стоке. Поред тога токови чак шест мањих река (у кругу од 2,5 km од потеса Извор) могли би бити значајни ресурси за лов рибе, добављање трске и камена, док масив Буковика (4 km северно од потеса Извор) и данас представља непресушни извор буковог дрвета, кристала¹³ и од давнина познат ловни резерват¹⁴. Топоним Црепуљанско брдо (1,5 km југозападно од потеса Извор) означава падину на десној обали Рујишке реке код ушћа Црнокалачког потока. Тај барски терен садржи глину и песак који су неопходни за израду керамичких посуда. Поред економских фактора за функционисање насеља битне су и стратешко-дефанзивне могућности околног терена. Међу њима проналазимо две изванредне локације на Дреновачком брду: Мали шанац (0,8 km југоисточно од потеса Извор) и Велики шанац (1,2 km североисточно), места која су

више пута кроз новију историју доказала своје одбрамбене предиспозиције¹⁵.

Татарин (Праскавче) (2) је локалитет са налазима праисторијске керамике који до сада није евидентиран у археолошкој литератури. Налази се уз обод речне терасе Јужне Мораве (t1), између села Јасење и Праскавче. Локалитет је на источној страни ограничен током Рујишке реке, одакле прати моравску терасу у наредних 300 m ка западу. Северно од локације се уздиже брдашце (210 m н/в) које представља изванредан видиковац, чију стратешку важност су препознали и устаници из Српских устанака начинивши на њему шанац¹⁶, а чије контуре се и данас препознају. У ораницама уз обод терасе керамички материјал је ретко заступљен и веома уситњен као последица интензивне обраде земље, док на побрђу због интензивне вегетације уопште није константован. Пронађени материјал није индикативан али вероватно се ради о мањем насељу из металних доба.

Градиште (Праскавче) (3) је градински тип локалитета из металних доба који је 1999. године идентификовала екипа Народног музеја из Крушевца¹⁷. Иначе, Градиште је истурено брдо које представља најјугоисточнији обронак Послонских планина недалеко од места где Јужна Морава улази у Сталаћку клисуру. У западном подножју брда налази се манастир св. Роман чији најранији помен сеже у XI век али се сматра да је он бар два века старији¹⁸.

Само брдо је са западне стране засечено Манастирским потоком, а на источној Ђориним потоком, отворено је ка југу и моравској долини, али са изразито стрмим падинама на тој страни, тако да је северна страна једино повољно место за приступ ка његовом врху. Основа брда се састоји од два врха готово истог габарита који су међусоб-

11 Галовић, 1960: 24-29; Tasić, Tomović 1969; Tasić 1971: 32; Јевтић 1992: 253-255.

12 Рашковић, 1996; Рашковић, 2014: 36-37.

13 Урошевић, 1928.

14 Буковик данас представља једно од најбогатијих ловишта у поморављу. О обиљу дивљачи у Алексиначком региону постоје писани подаци са почетка XVIII века. По повратку из Цариграда, немачки посланик гроф Дамјан Хуго фон Вирмант, задржао се у Алексинцу, одакле је његова свита, чувши за богатство ловне дивљачи у околини, отишла да опроба ловиште (Протић, 1889:32).

15 Шанчеви су подигнути у области између Дреновачке реке и Ј.Мораве од стране српских устаника приликом дефанзивних акција око Делиграда 1806. године. На почетку акција је био подигнут само један шанац, док их је до краја дејстава било укупно девет. Неки од шанчева у овој области су дограђени и коришћени током Другог Српског устанка, Српско-Турских ратова 1876/78 и Првог светског рата (Милићевић, 1997: 63-71; Алексић, 2007).

16 Коришћени су од Српских устанака (Делиградска битка 1806, 1813) до Првог св. рата (1914-1918) (Милићевић, 1997: 63-71; Алексић, 2007).

17 Чађеновић, Трифуновић, 2002: 263

18 Веселиновић, 1939.

но повезани краћим седлом. Северни врх је благог нагиба, а његова највиша површина се простире у виду заравњеног кружног платоа пречника око 100 m. Јужни врх се диже нагло и стрмо, попут земљаног бедема у висини од 20-ак m, док му је највиша површина такође потпуно равна.

На Северном врху нису примећени никакви трагови људских активности из прошлости, док је на Јужном врху упечатљив велики број *дивљих* укопа, као и једна археолошки одмерена квадратна сонда (дим. 2,5x4 m и дуб. 0,5 m), око које је пронађено неколико керамичких фрагмената. На површини читавог врха је нађено веома мало керамичког материјала. Низ јужну падину је примећено неколико већих укопа трагача за драгоценостима, који су највише били сконцентрисани уз један масивни кречњачки гребен око кога се запажају трагови сухозида. Читава јужна падина је прекривена великом количином ломљеног камења које је вероватно служило као архитектонски материјал.

Објављени керамички материјал из Крушевачког музеја указује да се на Градишту налазило вишеслојно насеље из енеолитског периода (културна група Остриковац, фаза остриковац Ib по М.Стојићу) и из гвозденог доба I (брњичка културна група) и IIc (фаза Ланиште II – Басараби). По заступљености керамике може се закључити да су највећа насеља на овом месту била из гвозденог доба¹⁹.

Утрина (Липовац) (4) представља налазиште старчевачке културе које до сада није евидентирано у археолошкој литератури. Локалитет се налази на платоу речне терасе на десној обали Липовачке реке, на средини деонице пута која повезује Ражањ и село Липовац. Заравњени плато (око 1,5 ha, 250 m н/в) је јасно издвојен у локалном пејзажу јер је смештен између Липовачке реке на истоку и брда Шабазовица (321 m н/в) на западу, док јужну и северну границу чине два мања сезонска потока. На читавој површини локалитета регистровано је постојање старчевачке керамике (Т.1, 5–6), као и доста атипичних или нововековних фрагмената керамике. Највећа концентрација старчевачког материјала заузима површину од свега 10-ак ари и налази се у централном делу платоа. У профилу речне терасе средњенеолитски слој није уочљив. Смештен на реч-

ној тераси уз неколико мањих токова са малом површином простирања локалитет представља типичну форму старчевачких насеља у Поморављу²⁰.

Липовац-Буковик (Рујиште) (5) означава топоним за потес у планинској зони Буковика на коме је установљено налазиште из гвозденог доба, до сада непознато у стручној литератури. Локалитет се налази на једном узвишеном платоу (око 7 ha, 380 m н/в) при крајњим југозападним обронцима планине Буковик, на самој граници између ораница и пространих планинских шума. Плато је са источне и западне стране пресечен мањим сезонским потоцима, док се корито знатно веће, Рујишке реке, налази 500 m ка југоистоку од центра локалитета. Локација данас делује доста изоловано, далеко од главних комуникација и насеља. Поред керамичког материјала у централном делу платоа уочена је и концентрација грађевинског шута. Заступљен је керамички материјал из различитих периода од праисторије до краја новог века, а пронађен је и фрагмент бронзане нарукнице за коју би се могло рећи да највероватније потиче из касног средњег века. Праисторијска керамика садржи највише елемената карактеристичних за гвоздено доба II (Т.1, 7–10) који имају аналогија са налазима из Басараби хоризонта са градинског локалитета Градац у Ланишту. Слични елементи на керамици се препознају у слоју гвозденог доба са оближњег локалитета Друговац код Црнокалачке баре²¹.

Маркова бара (Мађере) (6) је локалитет евидентиран археолошким рекогносцирањем стручњака Народног музеја Крушевац. На основу прикупљеног материјала установљено је да се ради о вишеслојном локалитету на коме су регистровани керамички фрагменти из бакарног, бронзаног и гвозденог доба²² док су из историјских периода забележени антички остаци²³. Локалитет се налази у близини сеоског гробља на благо нагнутој падини ка десној обали Буковичког потока. Иако је смештен у залеђу Посланских планина локалитет није одсечен од природних комуникација са Јужном и Великом Моравом, које се пружају

20 Гарашанин, 1973: 23-27.

21 Јевтић, 1992; Стојић, Чађеновић, 2006: 201-202.

22 Стојић, Чађеновић, 2006: 129-131; Чађеновић, 2009: 164; Чађеновић, 2011: 33.

23 Рашковић: 1998 178-179; Рашковић, 2003: 30.

долинама Посланске и Ражањске реке.

Потес Маркова бара заузима позицију недалеко од ушћа Буковичког потока у Ражањску реку која на овом месту улази у своју клисуру пролазећи кроз сам центар Посланског масива. Простор некадашњих насеља прати конфигурацију терена падине коју су засекали токови Буковичког и Ливадског потока²⁴.

Површински остаци насеља се пружају у дужини од 600-700 m правцем сеоско гробље - ушће Ливадског потока (ЈЗ-СИ), док ширина локалитета не прелази више од 200 m. У материјалу који је прикупљен током рекогносцирања 2014. год. могу се издвојити фрагменти из праисторије, антике, средњег века, као и керамика новог доба. Праисторијски керамички инвентар углавном чине налази који се могу одредити у период прелаза из развијеног у позно бронзано доба (Т.1, 11-13), али према подацима из Крушевачког музеја на локалитету је заступљен и материјал који је одређен у бакарно доба (Остриковац II), бронзано (Ватин) и гвоздено доба II б-с (Ланиште I - Ланиште II-Басараби)²⁵.

Утрине (Шетка) (7) је праисторијско налазиште које је идентификовао још А. Оршић-Славетића 30-их година прошлога века²⁶. Већина археолошког материјала који је сакупљен са овог локалитета чува се у Нишком и Крушевачком музеју и највећим делом припада касној винчанско-плочничкој фази са спорадичним бубањско-хумским елементима²⁷.

Локалитет се налази на падини југоисточно од села Шетка која се у истом правцу спушта до корита Сењског потока²⁸. Топографија локалитета и површински археолошки материјал указују да се налазиште простира на површини од око 12 ha. Централни део неолитског локалитета прекривен је густом травнатом вегетацијом и фудбалским игралиштем па је било немогуће лоцирати археолошки материјал.

²⁴ Ливадски поток је сезонског карактера, повремено представља десну притоку Буковичког потока и чини североисточну границу локалитета.

²⁵ Стојић, Чађеновић, 2006: 129-131; Чађеновић, 2009: 164; Чађеновић, 2011: 33.

²⁶ Оршић-Славетић 1936: 60-61.

²⁷ Гарашанин Гарашанин 1951: 56; Стојић, Јоцић 2006: 246; Стојић, Чађеновић 2006: 236.

²⁸ Сењски поток се улива код Јовановца у Јовановачку реку тако да представља природну комуникацију ове области са Великоморавском долином.

Међутим, падину по средини пресеца асфалтни пут који води у село Шетку, па се у профилима канала прокопаных са обе стране пута тачно оцртава неолитски слој са фрагментима керамике, а на истом месту су лоцирани остаци подница два објекта, као и трагови лепа. Са неколико ораница југоисточно од најјужнијих кућа у селу прикупљен је каснонеолитски археолошки материјал који подразумева фрагменте керамичких посуда и фрагмент глачане језичасте секире (Т.1, 14-15). Адам Оршић-Славетић је наводно на овом локалитету константовао више гробова са урнама које преписује ватинском типу²⁹ али налази нису идентификовани у нишком музеју³⁰. Ову констатацију не треба олако одбацити јер је 300 m западније од потеса Утрине регистрован локалитет Ливаде изнад лојза, на којем су пронађени керамички фрагменти из прелазног периода из касног бронзаног у рано гвоздено доба³¹, те је сасвим могуће да је подручје неолитског локалитета искоришћено као простор за сахрањивање.

Пардичка река (Пардик) (8) је налазиште из раног гвозденог доба чија тачна локација до сада није била позната у литератури³². Све што се знало о локалитету сводило се на неколико фрагмената керамике из Нишког музеја који су тамо доспели без ближих података о локацији³³. Локалитет је смештен на благој падини у коју се усекала десна обала Пардичке реке, западно од линије пута Подгорац - Варош. Материјал који би се могао везати за период раног гвозденог доба пронађен је дуж зоне (ширине 50-100 m) која прати ниску терасу (данас 100-150 m удаљенија од речног тока) Пардичке реке од њеног ушћа у Велику реку на северу до потока Цераш на југу и његовог ушћа у Пардичку реку. Пронађени материјал се подудара са ранијим налазима³⁴, па се може одредити у прелазни период између позне бронзе и раног гвозденог доба (Т.2, 1-4).

Лукински брег (Витошевац) (9) је на-

²⁹ Оршић-Славетић 1936: 60-61.

³⁰ Гарашанин Гарашанин 1951:56.

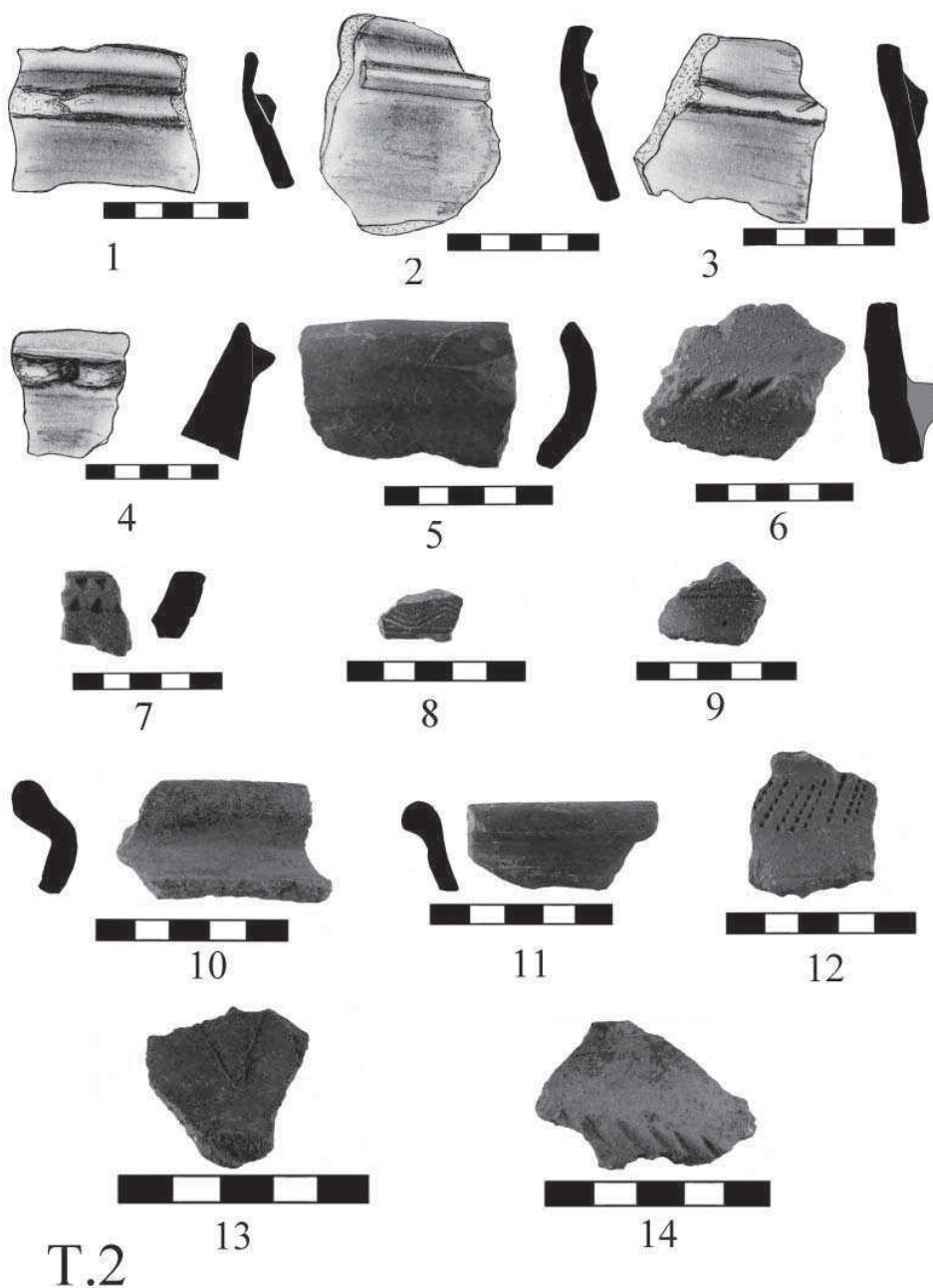
³¹ Стојић, Чађеновић, 2006: 129-131; Чађеновић, 2011: 33.

³² Стојић, Јоцић 2006: 199.

³³ Материјал је доспео у музеј као поклон 1968 године али осим податка да потиче из атара села Пардик није било ближих информација (Архива Народног музеја Ниш).

³⁴ Стојић, Јоцић, 2006: 199.

Табла 2 – Пардичка река-Пардик 1–4, Конопљиште-Нови Брачин 5–9, Јовановац-Нови Брачин 10–14

лазиште винчанске културе познато на основу резултата археолошких ископавања која је извео Народни музеј Београд под руководством Д. Крстића 1960. године, док је као стручни консултант присуствовао Р. Галовић³⁵. Налазиште је смештено на благој падини у близини реке, што представља најзаступљивији тип винчанских насеља на

територији Србије³⁶.

Лукински или Лукићки брег се налази 1,5 km југозападно од центра села изнад долине Велике реке, непосредно изнад сеоске цркве посвећене св. Лазару и Прокопију. Винчанско налазиште је лоцирано на благој падини која је оријентисана ка југу. Падину

35 Крстић 1966: 51.

36 Ристић-Опачић 2005: 89-90.

је усекла долина Велике реке³⁷ (река је данас 400 m јужније од локал.) формирајући плато потковичастог облика (рел. вис. 20 m), који је регистровала археолошка екипа током своје истраживачке кампање 1960.год као простор на којем је формирано винчанско насеље³⁸.

Потковичаста падина је на својим бочним крајевима пресечена са по једним данас сезонским потоком. Према заступљености керамичког материјала на површини изгледа да се центар локалитета налазио на истуреном платоу који чини источни крак потковице. Као што је поменуто источно од овог платоа усечена је јаруга сезонског потока, а даље ка истоку, у наредних 100 m терен благо пада. На том нижем делу терасе није пронађен археолошки материјал али се он поново појављује од места на којем престаје удолина, а наставља се део терена који према надморској висини одговара потковичастој падини. Поменута област се простира у дужини од 200 m ка западу, тј. до места где се тераса завршава (пресечена Мишјим потоком) код сеоског записа и црквишта. На тој локацији је керамички материјал знатно ређе заступљен и сконцентрисан је само у зони уз ивицу терасе. Према свему наведеном произилази да је винчанско насеље било подељено сезонским потоком у два дела на међусобној удаљености од око 100 метара³⁹.

Копљаниште (Нови Брачин) (10) је налазиште из гвозденог доба које до сада није регистровано у археолошкој литератури. Локалитет заузима подручје која је испрелетено правом мрежом речних токова који формирају Јовановачку реку⁴⁰. Некадашње праисторијско насеље је сконцентрисано око равнице при ушћу потока Стублина у Крчеву реку. Сам поток на

37 Велика река протиче кроз своју пространу долину уливајући се код Брачина у Јовановачку реку одакле природно комуницира са Великоморавском долином.

38 Крстић 1966: 51-64.

39 Подаци са Крстићевих истраживања указују да је насељени простор био сконцентрисан око потковичастог дела терасе која се простира у дужину од око 200 m. Према површинским налазима чини се да се налазиште простира на још најмање 150 дужних метара, те проистиче да је површина локалитета знатно већа.

40 На самом локалитету се поток Стублина улива у реку Крчеву, која се на истом месту састаје са Великом реком формирајући тако Јовановачку реку. У ту реку се нешто низводније уливају Сењски и Јовановачки поток.

месту насеља прави јачу окуку која је поделила насеље у два дела готово једнаке површине, с тим што је на левој обали уочена већа заступљеност археолошког материјала. Интересантно је да се насеље простирало искључиво уз ниску равницу око водотокова која је вероватно била склона повременим плављењима (о чему сведочи заступљеност шљунка у земљи), док је локална падина Топлик археолошки потпуно стерилна. Налазиште је незнатне површине и обухвата уску зону уз обе обале у дужини од око 150 m. Материјал који је пронађен на локалитету може се одредити у гвоздено доба II, тј. басараби хоризонт (Т.2, 5-9).

Јовановац (Нови Брачин) (11) је налазиште које би могло представљати остатке насеља римске путне станице *Presidium Dasmīni*. Локација на којој је откривен праисторијски материјал везана је искључиво за једну ораницу (130x20 m) која је по свему судећи орана дубинским плуговима (дубине око 60 cm). Како у околним ораницама није пронађен праисторијски материјал, читава ситуација нас наводи на помисао да су праисторијски слојеви на нешто већој дубини коју је немогуће досегнути уобичајеном култивацијом земљишта. Ораница о којој је реч се налази у равници уз саму леву обалу Јовановачког потока нешто западније од ушћа Сењског и Јовановачког потока. Праисторијски материјал се може одредити у гвоздено доба II и касно-латенски период (Т.2, 10-14). На присуство популација из млађег гвозденог доба у Јовановцу указују и недавно објављени налази римског републиканског новца Марка Фанија (123 год.п.х.) и Мамилија Лиметана (82. год. п.х.).

Закључак

Археолошком проспекцијом у општини Ражањ евидентирано је укупно једанаест локација, од којих су неке биле потпуно непознате у стручној литератури. Новим истраживањима систематског карактера поред топографских карактеристика самих налазишта у обзир су узети и други важни параметри, као што су геоморфолошке, хидролошке, геолошке и педолошке одлике шире околине око праисторијских насеља. Таква истраживања омогућују успостављање просторног односа између

Бр. лок. са карте	НАЗИВ ЛОКАЛИТЕТА	АТАР	Топографске карактеристике	ПЕРИОД
1.	<i>Друговац</i>	Црни као	Мала котлина	Неолит, бронзано, ст. гвоздено доба
2.	<i>Татарин</i>	Прасковче	Плато Речне терасе	Метално доба
3.	<i>Градиште</i>	Прасковче	Врх брда	Бакарно, бронзано ст. гвоздено доба
4.	<i>Утрине</i>	Липовац	Плато Речне терасе	Неолит
5.	<i>Липовац-Буковик</i>	Рујиште	Плато побрђа	Ст. гвоздено доба.
6.	<i>Маркова бара</i>	Мађере	Падина уз реку	Бакарно, бронзано и ст. гвоздено доба
7.	<i>Утрине</i>	Шетка	Падина уз реку	Неолит
8.	<i>Пардичка река</i>	Пардик	Падина уз реку	Прелаз поз. бронза - рано гвозд. д.
9.	<i>Лукински брег</i>	Витошевац	Падина уз реку	Неолит
10.	<i>Конопљиште</i>	Нови Брачин	Равница уз ушће р.	Старије гвоздено доба
11.	<i>Јовановац</i>	Нови Брачин	Равница поред реке	Старије гвоздено доба и латен

приближно истовремених локалитета и пружају могућности за разматрање њиховог економског потенцијала и система насељавања у регији, теме које ће бити обрађиване будућим радовима.

БИБЛИОГРАФИЈА

Алексић, Д. ур. (2007), *Делиград од устанка ка независности 1806-1876*: Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 2. септембра 2006. године у Алексинцу, Институт за новију историју Србије, Београд.

Веселиновић, М.В. (1939), *Свети Роман*: Св. Цар Константин, Ниш.

Galović, R. (1960), *Crnokalačka bara – Rujište – Kruševac – naselje*. Arheološki pregled 2, Arheološko društvo Jugoslavije. str. 24-29.

Гарашанин, М. и Гарашанин, Д. (1951), *Археолошка налазишта у Србији*, Просвета. Београд.

Гарашанин, М. (1973), *Праисторија на тлу Србије*, Београд.

Zirojević, O. (1970), *Carigradski drum od Beograda do Sofije 1459-1683*, Zbornik Istorijskog muzeja Srbije 7. Beograd.

Ђорђевић, М., Рашковић, Д. (2004), *Налазишта и налази римског периода на доњем току Јужне Мораве: Саопштења XXXV-XXXVI*, Републички завод за заштиту споменика, Београд. стр. 29-60.

Јевтић, М. (1992), *Прилог истраживању старијег гвозденог доба са Црнокалачке баре код Ражања*, Зборник Народног музеја XIV-1, стр. 249-255.

Jiriček, K.J. (1959) *Trgovački putevi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku*. u: Zbornik Konstantina Jirečeka, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti / SANU - Odeljenje društvenih nauka, 1.

Марковић, Д., (1936), *Кратки извештаји*:

Историјски гласник 1. Београд.

Марковић, Ђ.Ј. (1952), *Релеф слива Ражањске реке*: Зборник радова САН, XI, Географски институт св. 8. Београд. стр. 89-116.

Милићевић, М. (1997), *Делиградска линија-Европско утврђење*: Зборник радова у част великих годишњица, 190 година боја на Делиграду, 120 година од Савеза Србије и Црне Горе, 120 година од Првог српско-турског рата, 120 година од Црвеног крста Србије. Београд. стр. 63-71.

Miller, K. (1916), *Itineraria Romana: R^mische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana*, Stuttgart.

Osnovna geološka karta K34-20 Aleksinac 1974, SFRJ 1:100 000.

Osnovna geološka karta K34-8 Boljevac 1964, SFRJ 1:100 000.

Оршић-Славетић, А. (1936), *Преисторијска налазишта у околини Ниша*, Старинар 10/11, Београд. стр. 174-181.

Петровић, В. (2007), *Дарданија у римским итинерарима: градови и насеља*: Балканолошки институт САНУ, Београд.

Pedološka karta SR Srbije, Paraćin 2-4, 1976, 1:50 000, Beograd.

Протић, К.С. (1889), *Путовање кроз Србију 1719-1720*: Отаџбина, књ. 22. Београд.

Рашковић, Д. (1996), *Остава римских денара са локалитета Црнокалачка Бара*, Нумизматичар бр. 18/19, Народни музеј Београд. стр. 53-76.

Рашковић, Д. (1998), *Рекогносцирање античких локалитета и комуникација на подручју Мојсињских и Послонских планина*, Гласник Српског археолошког друштва 14, Београд, 171-195.

Рашковић, Д. Чађеновић, Г (2013), *Каснолатенска и раноримска налазишта у крушевачком крају и суседним областима*: Српско археолошко друштво, Завод за заштиту споменика културе Ваљево, Београд- Ваљево. стр. 133-

153.

Рашковић, Д. (2014), *Нови налази грчког новца и римских републиканских денара на подручју Крушевца и Алексинца*, Нумизматичар бр. 32, Народни музеј Београд, стр.31-47.

Ristić-Opačić, J. (2005), *Топографско-хронолошке карактеристике насеља винчанске културе на територији Србије*, Гласник Српског археолошког друштва 21, стр. 71-112.

Стојић, М., Чађеновић, Г. (2006), *Крушевац, културна стратиграфија праисторијских локалитета у зони састава Западне Мораве и Јужне Мораве*, Београд–Крушевац.

Tasić, N., Tomić, E., 1969, *Crnokalačka bara – Rujište – Kruševac – naselje*, rezultati iskopavanja 1959 i 1960: Arheološki pregled 2, Arheološko društvo Jugoslavije. str. 29-33.

Tasić, N., Tomić, E. (1960), *Crnokalačka Bara naselje starčevačke i vinčanske kulture*, Narodni muzej Kruševac i Arheološko društvo Jugoslavije, Kruševac – Beograd.

Tasić, N. (1971), *The Bosut Group of the Basarabi Complex and the "Traco-Cimerian" Finds in Yugoslav Regions along the Danube and in the*

Centrals Balkans, Balcanica II. Београд.

Тумаћ за ОГК list Aleksinac K34-20, Београд 1980.

Тумаћ за ОГК list Voljevac K34-8, Београд 1970.

Урошевић С. (1929), *Буковик и Рожањ, студија терена кристаластих икриљаца*. Геолошки анали Балканског Полуострва, Књ. IX , део II, Београд.

Чађеновић, Г., Трифуновић, М. (2002), *Градиште - Прасковче утврђење из металног доба*, Гласник Српског археолошког друштва 18, стр. 236-268.

Чађеновић, Г. (2009), *Налазишта ватинске културне групе у зони става Јужне Мораве и Западне Мораве*, Крушевачки зборник 14, стр. 161-171.

Чађеновић, Г. (2011), *Гвоздено доба у зони става Јужне Мораве и Западне Мораве*, Крушевачки зборник 15, стр. 23-97.

Summary

Topography of prehistoric sites in Ražanj municipality

Archaeological prospecting in the municipality of Ražanj there were a total of eleven locations, some of which were completely unknown in the literature. The new research, systematic character, in addition to the topographic characteristics of the sites were taken into account, and other important parameters, such as geomorphological, hydrological, geological and soil characteristics of the wider environment around the prehistoric settlements. Such studies allow the establishment of spatial relations between approximately simultaneous sites and provide opportunities to consider their economic potential and settlement systems in the region, the topics that will be covered for future work.

